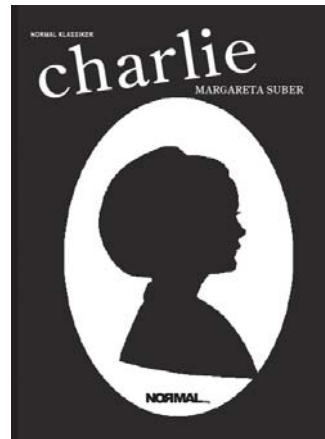

”Den där lilla...”

Charlie och inversionsdiskursen i Ensamhetens Brunn

Karin Lindeqvist

Litterära texter kan som bekant läsas på ett antal olika sätt; som återspeglings av ett författarpsyke, som solitära enheter bortom alla historiska och sociala kontexter, eller som röster i dialog med andra röster inom en diskurs. I denna essä kommer jag att läsa en skönlitterär text, *Charlie* (1932) av Margareta Suber, som en replik till en annan, *Ensamhetens brunn* (1928) av Radclyffe Hall. En replik som på många sätt undergräver och motsäger den äldre romanens, på sexologiska inversionsteorier byggda, konstruktion av den ”anormala” individen och ”anormalitetens” konsekvenser. Jag söker visa detta genom att undersöka hur *Charlie* förhåller sig till beskrivningarna i *Ensamhetens brunn* av huvudpersonen som avvikande individ, kunskapen om denna avvikelse och dess konsekvenser, samt genom att granska hur fadersgestalten, manlighet och maskulinitet gestaltas i de två texterna. Jag avslutar resonemanget med en jämförelse mellan romanernas respektive slutscener.

Margareta Suber och boken *Charlie*

Radclyffe Hall och boken *Ensamhetens brunn*

Sexologi kontra psykoanalys

Under nittonhundra-tjugo- och trettio-talarna började en äldre, medicinskt förankrad sexologiska teser alltmer ifrågasättas av psykoanalysens förklaringsmodeller. Vad gällde synen på likakönet begär kan mycket förenklat sägas att den avvikande konstitutionen gav vika för den avvikande utvecklingen. När sexologin hävdade att begäret var statiskt och den inverterade individens läggning i princip var färdigutvecklad i födelseögonblicket, menade psykoanalysen att begäret var flytande och den vuxna homosexuella individens läggning var resultatet av en störning i barndomen (för en utförlig beskrivning av de olika teorierna med betoning på synen på kvinnligt likakönet begär, se Fjelkestam 2002 s. 94–108).

Många som identifierade sig som homosexuella såg denna förändring som hotande, i synnerhet som man upplevde att psykoanalysens idéer undergrävde argumenten för rättsliga reformer. Att en rättstat inte kan straffa människor för en medfödd egenskap hade exempelvis varit den tyska homosexuella rörelsens huvudargument. Och i Sverige skrev en 'anonym läkare' i uppsatsen "Om homosexualitet", som medföljde som bilaga till Vilhelm Lundstedts motion om avkriminalisering, att psykoanalysens teorier om orsaker till homosexualitet är ovetenskapliga och godtyckliga, att med "psykoanalys kan allt bevisas – och intet" (Lundstedt 1933, s. 39)¹.

Även inom litteraturen speglades olika förhållningssätt. Det mest kända, och absolut mest inflytelserika, exemplet på en roman som söker illustrera sexologins inversionsteorier är givetvis Radclyffe Halls *Ensamhetens brunn* (*The well of loneliness*, 1928, sv. övers. 1932; Hall 2004)

Ensamhetens brunn och den ”anormala” individen

Många lesbiska författare och kulturpersoner som Sylvia Beach, Gertrude Stein, Djuna Barnes, H.D. (Hilda Doolittle), Bryher (Winifred Ellerman), Margret Anderson och Virginia Woolf anslöt sig till och vidareutvecklade modernismen, och somliga utnyttjade även denna nya berättarstil för att skildra kvinnligt likakönet begär. Radclyffe Hall däremot var både politiskt och kulturellt konservativ. Hon fann modernismen fränstötande (Souhami 1999), och *Ensamhetens brunn* hör också stilmässigt mer hemma i artonhundratalets realistiska romantradition.

Halls intention var att skriva en upplysningsbok om de ”anormala” riktad till allmänheten och romanen är en fiktiv utveckling av ett fall ur Richard von Krafft-Ebings arbete *Psychopathia sexualis* (1892) (O'Rourke 1989, s. 2 f). Fallet handlar om en kvinna kallad Sandor; hos Halls huvudperson, Stephen Gordon, återfinns många av hennes drag och livsvillkor såsom familjebakgrund, uppfostran, faderns framträdande roll, författarskap, exiltillvaro och religiositet (Krafft-Ebing 1997, s. 192–197). I *Ensamhetens brunn* spelar också sexologisk facklitteratur rollen som trovärdiga kunskapskällor, och de läkare som arbetar med att lösa homosexuella problem kallas ”storartat skickliga” (Hall 2004, s. 549).

Romanen följer huvudpersonen Stephen från födseln till yngre medelålder. Stephen upptäcker tidigt sin passion för andra kvinnor, och som ung har hon en relation till en gift kvinna vilket leder till att hon tvingas lämna fädernegodset. Som frivillig ambulansförare under första världskriget möter hon sin stora kärlek, Mary Llewellyn. De två lever ihop i Paris, men avvisandet från respektabla kretsar och ”förfallet” i den homosexuella subkulturen tär på dem. Stephens ungdomsvän, Martin Hallam, återinträder i handlingen. Han var en gång kär i Stephen och nu blir han förälskad i Mary. Stephen beslutar sig till sist för att rädda Mary från att förråas av livet de lever bland de ”anormala”. Hon iscensätter en lögn om otrohet och driver därigenom Mary i armarna på Martin.

I *Ensamhetens brunn* är homosexualitet en konstitutionell egenskap, en inversion, och ”den anormala människan” (*the invert*), sägs uttryckligen vara skapad av ”naturen” och ”Gud”. Romanen postulerar ett antal fragmentariska fakta om ”normalitet” och ”anormalitet” och skissar upp en bild av vad som, för att låna Karin Lützens uttryck (Lützen 1985), kan kallas den normala ”anormala” individen. Det står klart att denna ”anormalitet” är en slags nit i livets lotteri, den är ”kainsmärket på pannan” (*God's mark*), en ”börda” och ett ”lyte” (Hall s. 495; 221) som på ett genomgripande sätt präglar individen psykiskt och fysiskt. I sexologiska texter förknippades stundtals icke-normativt begär med

moraliskt förfall och även ärftlig degeneration, men *Ensambetens brunn* avvisar implicit denna koppling. Stephen är ett dygdemönster, ”hederlig, ärlig, modig, [...] trofast i vänskap och osjälvisk i kärlek” (s. 346), och alla de ”grader av andligt och kroppsligt förfall” som Stephen möter på sina infernolika vandringar i Paris homosexuella subkultur förklaras med samhällets och de ”normalas” attityder:

Ty allt som många av dem ansett för det finaste i sitt väsen, osjälviska och ibland även ädla känslor, hade av en fientlig värld höljts med skam, hade kallats vedervärdigt, vidrigt, brottsligt och vanhelgande, och de hade så småningom förlorat all kraft att protestera och sjunkit mer och mer ända tills de nu hamnat på den nivå på vilken världen från början föraktfullt placerat deras känslor.” (s. 545 f).

Texten sammankopplar vissa psykiska särdrag som intuition, hög intelligens, religiositet och – framförallt – nerver, till inversion. Vad som avses med dessa ”nerver” blir aldrig riktigt utrett, men tycks bestå av överkänslighet, brist på psykisk motståndskraft och rädsla för omgivningens reaktioner. I många fall är ”anormalitet” också förknippad med konstnärlighet, Stephen blir författare och ”vid vissa tillfällen var det arbetet hon utträttade genialiskt” (s. 482). Hon och andra ”anormala” lever dock i ett plågsamt psykiskt spänningstillstånd som inte i allt förklaras med samhällets fördömande.

Det likakönade begäret är också direkt kopplat till kön och könsidentitet. Texten konstruerar könen i ett komplementärt motsatsförhållande till varandra; ”normala” kvinnor och män är väsensskilda och i princip alla egenskaper, impulser och kapaciteter är könsspecifika i enlighet med traditionella uppfattningar. Kvinnor är veka, försiktiga, skyddssökande, män starka, äventyrliga, beskyddande, män strider, kvinnor vårdar, o.s.v. Men de ”anormala” existerar i ”könens Ingen-mans-land” (s. 112). Det kanske mest utmärkande för dem är deras oförmåga att på förväntat sätt presentera det egna könets karaktär, manér och hållning, att uppleva sig vara en ”riktig” kvinna eller man. Som en slags hybridvarelse är Stephen otillräcklig både som kvinna och som man. Hon klarar inte att umgås som flicka med andra unga flickor, att tala flickor emellan med dem, och när hon söker ”umgås med män som med jämlikar” stöter även de bort henne (s. 108 f). Även den ”anormala” individens kropp är avvikande i den mening att den delvis har det andra könets fysiska kännetecken och förmågor; exempelvis vet Stephens att hennes ”seniga, maskulina” händer kan svinga en värja, tygla hästar och ratta bilar, men de är ”inte lämpliga att sköta sårade med” (s. 382), eftersom det är en kvinnlig syssla. Det står också klart att det finns allmänt accepterade normer som avgör vilka kroppar som är riktiga och vilka som är felaktiga; det talas om ”alltför breda” axlar (s. 39), ”alltför slanka höfter” (s. 103), fotleder som är ”för grova för en kvinna” (s. 492). Dessa fysiska avvikelser existerar i olika grader, men de finns alltid

där. Vissa individer har en ”omisstaglig prägel över sig” (s. 387) medan andra är mera osynliga, ”[k]ännetecknen på deras natur (*this or that stigma*) var i många fall så omärkliga att de trotsade den skarpaste blick. Ett tonfall, formen på en fotled, en hand, någon liten rörelse, en gest” (s. 496).

För att sammanfatta denna kortfattade skiss av konstruktionen av den normala ”anormala” individen i *Ensamhetens brunn*, är hon eller han ”anormal” från födsel och utan möjlighet att förändra sin natur. Denna natur placerar personen mellan könen och framträder i olika tydligt i psykiska och fysiska egenskaper.

Textens konstruktion är dock inte fullt så enhetlig som ovanstående kan gesken av, utan det finns en del inomtextuell opposition. I synnerhet Valérie Seymour, en lesbisk salongsvärdinna i Paris, får ge röst åt avvikande idéer. Samlad, icke-religiös, och glatt promiskuös är hon i mycket Stephens motsats. Hon utgör ett annorlunda sätt att vara ”anormal” på och skapar utrymme för kritik av Stephens attityder och självupppoffring.

Ett stort frågetecken utgör gestalten Mary. Även om Valerie är oppositionell, passar hon in i textens gängse inversionskonstruktion, Mary däremot är ”alltigenom kvinna” (s. 446). Vad är hon, denna ”unga flicka som, själv normal, skänkte sin kärlek till en anormal” (s. 571)? Hennes ”normalitet” och Stephens ”anormalitet” har uppenbarligen mindre att göra med sexualitet, eftersom texten skildrar Stephens och Marys sexuella passion som ömsesidig, de lyder båda ”en instinkt som var starkare än deras egen vilja” (s. 444). Det är svårt att se annat än att textens ”anormalitet” ytterst sett har mer att göra med könsidentitet och -performance än begär. Marys entydiga kvinnlighet gör henne normal även om hon älskar (med) en ”anormal” kvinna. Stephen och Mary framställs alltså som väsensskilda, men förutom deras gemensamma sexuella passion finns ytterligare en liten detalj som väcker osäkerhet kring denna absoluta skillnad: Stephens andra namn är Mary (s. 20).

Även den rigida klasstrukturen i *Ensamhetens brunn* undergräver indirekt inversions- och könskonstruktionen. Personer ur arbetarklassen, ”den tjänande klassen” (s. 243), underdåniga bybor, ordkarga ridknektar, jovialiska bärare och gråtmilda trotjänare utgör en bred bakgrund av ”enkla” människor (s. 362). Den idealiserade feminitet som Stephen står i konflikt med är klas-specifik, det är enbart överklassens kvinnor förunnat att vara blomlika, skyddsökande, graciösa, ”rena” och så vidare. Texten kommenterar aldrig detta faktum, men de barska, rynkiga, rödblommiga, skelögda, o.s.v., arbetarkvinnorna avviker i lika hög grad från detta könsideal som Stephen gör. Med romanens ord hör arbetarkvinnorna ”lika lite som sopborstar och hinkar och skurtrasor” (s. 53) hemma i det textuella rum där äkta kvinnor vistas. Överklassens kvinnor och män är olika varandra, arbetarklassens kvinnor och män är lika varan-

dra och denna klassdimension påverkar givetvis också konstruktionen av den ”anormala” individen, och det är i det närmaste omöjligt att föreställa sig en ”anormal” kokerska, en ”anormal” trädgårdsdräng.

Heterosexualitet hålls upp som ett rike av lycka och etablerad trygghet, vilket Stephen och andra ”kärlekens tiggare” (s. 606) är utestängda ifrån. I synnerhet kärleken mellan Stephens föräldrar, sir Phillip och lady Anne, beskrivs som glödande, exceptionell, trofast – ett föredöme, ”en fyrbåk som alltid skulle komma att lysa för deras barn” (s. 168). Denna idealiserade heterosexualitet (för)följer Stephen genom handlingen. Men det är en gren från lady Annes älsklingsträd som dödar Sir Phillip när han på hustruns anmodan försöker rädda trädet från att brytas sönder av snö. Scenen är sammansatt och öppen för många tolkningar, men jag vill här bara peka på hur denna heteronormativa fullkomlighet visas orsaka sin egen förintelse.

Margareta Subers *Charlie*

Samma år som *Ensamhetens brunn* publicerades på svenska, kom även Margareta Subers korta roman *Charlie* ut. Till skillnad från *Ensamhetens brunn* har den viss verklighetsbakgrund (Stenberg 1989). Den väckte inte till närmelsevis samma uppmärksamhet som Halls roman och var länge tämligen bortglömd (den översattes 1934 till engelska under titeln *Two women*, men inte heller den utgåvan fick något större genomslag). Romanen följer en ung kvinna, Charlie, och hennes förälskelse i Sara, en änka med två barn. Sara skräms av Charlies känslor och reser utan att lämna någon adress.

Både i ansats och omfång är den mycket olik *Ensamhetens brunn*. Som titlarna låter ana fokuseras den senare på en belägenhet, medan *Charlie* utgör ett individuellt personporträtt. Den omfattar bara några samtida sommarveckor på en badort och en enda höstkväll i huvudstaden; *Ensamhetens brunn* däremot sträcker sig över flera decennier och olika länder och miljöer. Stilistiskt ligger de också mycket långt ifrån varandra. *Ensamhetens brunn* är överlastad med känslomhet och tyngd av en högravande, dramatisk prosa, *Charlies* stil är lätt, med skissartade person- och miljöbeskrivningar och många dialoger.

Det finns dock tydliga paralleller i romanernas handling; både Stephen och Charlie blir först förälskade och är lyckliga i sin kärlekskänsla ända tills de nås av en insikt om att något är fel med deras kärlek, att den gör dem avvikande. Insikten om detta kommer till dem bägge genom böcker de läser, och den fördriver dem från okunskapens lustgård. Detta tillfälle kallar jag här insiktspunkten.

Men samtidigt motsäger och modifierar *Charlie* många av *Ensamhetens brunns* postulat.

Stephen och Charlie som avvikande individer

Det är givetvis lätt att peka på likheter mellan Stephen och Charlie, de har båda ett mansnamn, de är självständiga och bryter mot äldre genusreglementen; de röker, kör bil och har okonventionella kläder. De kan viss mån ses som representanter för den Nya Kvinnan (om detta begrepp, se Fjelkestam 2002), ett begrepp som också används om Charlie (Suber 2005 s. 74) och som leder fram mot nya sätt att vara kvinna.

När det gäller orsaken till huvudpersonernas avvikelse betonar alltså *Ensamhetens brunn* att likakönet begär beror på sexuell inversion, på en medfödd egenkap, medan *Charlie* förvirrar och låter motstridiga idéer tala i munnen på varandra. Som Fjelkestam visar i sin avhandling *Ungkarlsfläckor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer*, innehåller *Charlie* spår av psykoanalytiskt idégods. Det finns dock, som också Müller påpekar (Müller 2002), inslag av inversionens förklaringsmodell. Psykoanalytiska teorier skymtar i Charlies beskrivning av hur hennes heterosexuella karriär blev störd, dels av att en pojke av elakhet visade henne en heterosexuell pornografisk bild som fyllde henne med ”raseri och äckel”, dels av att hennes första förälskelse, i en jämnårig pojke, slutade med att han övergav henne för hennes bästa vän (Suber 2005 s. 50). Fjelkestam analyserar den första förklaringen och menar att den representerar den freudianska ”urscenen”, det lilla barnets fantiserade bild av sin egen koncipiering (Fjelkestam 2005 s. 125). Det kan så vara, men i detta sammanhang är det väsentliga att det är Charlies tolkningar, och att texten i övrigt varken bekräftar eller motsäger det. Hennes förklaring ges dessutom före insiktspunkten i handlingen. Hon har fått ett våldsamt vredesutbrott mot Sara och när hon ber om ursäkt och förståelse, svarar Sara: ”Jag vill så gärna förstå, Charlie, men jag kan inte. Vill du inte hjälpa mig? Berätta för mig lite om din barndom.” (Suber 2005 s. 49) Det är följaktligen Sara som framför den freudianska tesen att barndomens upplevelser orsakar vuxenlivets problematik. Konsekvensen av bildincidenten anger hon själva vara att därefter kan hon aldrig ”tänka på äktenskap eller samliv mellan man och kvinna utan att känna det gräsligaste äckel” (s. 50). Och det är givetvis inte samma sak som lesbiskhet. Det blir med andra ord till sist oklart vad det är hon redogör för.

I *Charlie* förekommer även inslag som påminner om inversionsbevisen i *Ensamhetens brunn*; parentetiskt talas om att Gud skapat Charlie, och på samma sätt som Stephen föredrog hon pojkkläder och pojklekar som barn. I bådas barndom förekom en jämnårig, retsam pojke, och Charlie var lika stark och ”okvinnlig” som Stephen när hon i likhet med henne besegrade sin plågoande fysiskt. En annan gestalt som förekommer i båda romanerna är en klichéartad äldre ungmö presenterad med civilstånds-beteckning istället för förnamn, miss Puddleton, i *Ensamhetens brunn* och fröken Thilt i *Charlie*. Om miss Puddleton

får man veta att hon som Stephen är ”anormal”, och Charlie ser fröken Thilt och Sara tillsammans och reflekterar över ”hur groteskt olika de var, hur besynnerligt omaka, väsensskilda, som hade de skapats av två olika materier, sinsemellan oförenliga” (s. 85), men att denna skillnad inte finns mellan henne och fröken Thilt. Ord som ”väsen” och ”materia” leder tankarna till den statiska inversionsdiskursen, till tanken på lesbiska som en avgränsad typ. Dessa gråa, lågklackade äldre kvinnor utgör också en varnande framtidsvision för de yngre kvinnorna.

Medan *Ensamhetens brunn* överflödar med uttryck för inversion finns dock inga som helst termer, inga etiketter, ingen diagnos i *Charlie*. Varken Charlie själv eller hennes omgivning har något namn för henne och hennes begär. Det närmaste ett benämning är en irriterade replik från en man som upplever att Charlie stör hans kurtis: ”Du är galen, som uppmuntrar den där lilla...” (s. 59). Och det är inte ens självklart vad tystnadens ”...” måste vara, det skulle lika gärna kunna stå för, säg, en efterhängsen eller påfrestande person. När Sara skall förklara varför hon inte kan besvara Charlies känslor säger hon: ”I am a man’s woman” (s. 91), en angivelse om preferens, svävande, litterär och dessutom på ett främmande språk som får träda in när det egna tycks otillräckligt. Kategori- och ordlösheten gör att Charlie aldrig framstår som så stämplad, så artskild från andra människor som Stephen gör.

Också i beskrivningarna av huvudpersonens kropp finns tydliga differenser. Stephens helt maskulina kropp är mycket framträdande i berättelsen, den avslöjar vad hon är, den väcker undran och ovilja hos omgivningen. Charlies liknar en ”tjuvpojke” med sin spensliga gestalt (s. 10 f), men till skillnad från Stephen är hennes kropps maskulinitet inte genomgående, hennes ”kindlinje [] var besynnerligt mjuk och rundad, det var som hade naturen velat odsla på ett håll till gengäld för den linjernas kvinnliga vekhet, som den förmenat hennes kropp i övrigt.” (S. 55). Denna ”besynnerliga” kombination är dessutom tilldragande. ”Hon drog alltid blickarna till sig med sina färger, sina ögon, sin ovanlig typ.” (S. 36) Hon väcker begär hos män och har dessutom en ”uppvaktande kavaljer” (s. 16). Stephen är dömd att bära sin kropp som ett ”onaturligt band på sin själ” (Hall s. 268), medan, som kommer att diskuteras i sista avsnittet, Charlies kropp i slutscenen associeras till framtid och överlevnad.

Det finns också likheter och skillnader i Stephens och Charlies bild av sig själva. I båda romanerna förkommer en scen där huvudpersonen står framför spegeln, som också Fjelkestam diskuterar (Fjelkestam 2002 s. 116 ff). Stephen betraktar sin ”eldiga och dock sterila kropp”, den fyller henne med hat, hon vill stympa den, men den är så ”fattig och olycklig” att hon grips av medlidande (Hall s. 268). Också Charlie reagerar negativt på sin bild i, men i hennes fall har reaktionen mojnats till ”ett plötsligt sting av obehag” (Suber s. 55). Båda

två upplever sig tidvis som uppseendeväckande och de är rädda för att bli hånade och utskrattade. I *Ensamhetens brunn* bekräftar den allvetande berättarrösten Stephens upplevelse; människor stirrar faktiskt på henne, de kommenterar verkligen hennes avvikande utseenden. I *Charlie* förekommer bara konstaterandet att Charlie efter insiktspunkten ”tyckte sig se” hån (s. 72) utan att texten någonsin ger henne rätt i detta, snarare det motsatta. När hon kallar sig själv ”ett litet fult skrump” och liknar sig själv vid en missbildad, vinglös trollslända som krälar på ynkliga ben, blir hon genast motsagd. ”Inte är det något fel med dina vingar, du är så bedårande”, utbrister ett barn, sanningens traditionella budbärare (s. 78 f). Det förekommer också några olika scener när Charlie träder in i matsalen som tydligt illustrerar det subjektiva i hennes upplevelse av avvikelse. I den första scenen, före insiktspunkten, kommer hon in i något så feminint som ”en blommig aftontoalett av mjuk chiffon” som hon visserligen bar upp som ”en löjeväckande börda”, men hon väcker inte alls löje utan drar till sig ”intresserade blickar”, hon beundras och hon väcker erövringslusta hos män. Hon pratar obesvärat och glatt med vänner på väg till bordet. (s. 36 f). I en senare scen, efter insiktspunkten, skildras ett annat inträde på följande sett: ”Hon föreföll sig själv grotesk i sina kläder. Den långa klänningen mera framhävde än dolde hennes brist på kvinnlig mjukhet, händer och fötter svällde ut som i en elak dröm, och halvblind av förvirring och blygsel snubbade hon över matsalsgolvet till deras bord (s. 65) Samma kropp, samma klädstil, samma omgivning; det enda som ändrats är hennes syn på sig själv.

Stephen framställs på många sätt som en undantagsmänniska, präglad av inversionens, djupsinnets och genialitetens utanförskap. Med sitt helgonnamn och sin betydelseladdade födelsedag, 24 december, är hon predestinerad till ädelmod och självuppoffring. ”Du är skapad till martyr”, utbrister vännen Valérie resignerat (s. 612) och till sist utkristalliseras hon som den utvalda, den som skall bringa frälsning åt levande, döda och ännu ofödda. Charlies främsta attribut är däremot oreflekterad livsglädje och ungdom, vilket förstärks genom hennes lekfulla kamratskap med Saras två barn. Det finns inget som tyder på att vare sig hon själv eller omgivningen uppfattar henne som exceptionell, hon är inte kallad till något annat än att, som alla människor, leva sitt liv. Hon plågas inte av några ”nerver” och hennes känslösvängningar förklaras av hennes ständigt upprepade egenskap, ungdom (s. 67). Det likakönade begäret naturaliseras – och avdramatiseras - således när det kan finnas hos en tämligen vanlig, sympatisk ung kvinna, en kvinna utan kallelse och utan vare sig extraordinära begåvningar eller svagheter, en kvinna som vem som helst.

Kunskapen om avvikelsen

Stephen och Charlie nås som nämnts av insikt om sig själva utifrån, genom att läsa böcker. Men deras respektive "auktoriteter" är av mycket olika slag. Stephen böcker har hennes dyrkade fader skaffat, läst och genom anteckningar lämnat sitt postuma gillande till. Charlie läser i en bok hon hittar av en slump i en strandkorg, en bok på ett främmande språk. Författaren är inte läkare, utan filosof, den förryckte, suicidale Otto Weininger. I *Charlie* anges ingen titel, men med all sannolikhet åsyftas hans *Geschlecht und Character* (Weininger *Sex and character* 1906) från tidigt 1900-tal i vilken han inbjuder sin – manlige – läsare att begrunda frågan om kvinnan har en uppgift, eller om hennes existens är en tillfällighet, en absurditet (s. 253). Weiningers tankar är ett hopkok av många av förra sekelskiftets, ofta starkt binärt strukturerade, idéer om evolution, ras, kön, ärftlighet och det mänskliga psyket, och hans bok blev mycket läst. Hur bisarr den än förefaller idag, utgjorde hans bok, som litteraturvetaren Bram Djikstra tydligt visar, bara ett steg vidare i den dualistiska extremism de flesta av hans samtida anslöt sig till (Djikstra 1986 s. 221). I Weiningers föreställningsvärld var Kvinnan – och Juden – sexualitet, formlös materia, odifferentierad degeneration som hotade den – ariska - manliga individualitetens transcendens till ren ande. Fjelkestam skriver att Charlie har "riktig otur" när hon ramlar på Weiningers bok (Fjelkestam 2002 s. 121) och i romanen beskrivs hennes läsande av den som plågsamt: "Med sammansnörd strupe och värkande tinningar hade hon suttit där i timmar och läst om sitt liv, det som varit och det som väntade henne." (Suber 2005, s. 64). Det kan ju stämma att Charlie som kvinna kan få nog så gräslig huvudvärk av hans utläggningar, men som lesbisk? Weininger var själv homosexuell (Pilz 2001) och han ägnar ett kapitel i boken åt homosexualitet. Enligt honom har homosexuella, manliga kvinnor och kvinnliga män, alltid delar av det andra könets anatomiska egenskaper och är att betrakta som naturliga övergångsformer mellan de ideala, (icke-existerande) fullkomligt manliga och kvinnliga polerna (Weininger 1906 s. 47). Homo- och heterosexualitet finns således i alla individer, bara i olika hög grad beroende på hur mycket av det andra könets komponenter individen har och det finns ingen vänskap mellan män som inte har ett sexuellt inslag, betonar han (s. 48 f). Han konstaterar att det därför är meningslöst att söka bota homosexuella och orättfärdigt att bestraffa dem (s. 50 f). För den som i Weiningers universum har oturen att födas som kvinna är sexuell inversion en vinstlott. Lesbiska, som enligt honom är till hälften män, tycks i princip vara de enda kvinnor som har en chans till någon rudimentär form av intellektuellt liv, fri vilja, jagkänsla, samvete, individualitet, ja existens. Han påstår att "homosexualitet hos en kvinna är resultatet av hennes maskulinitet och är förutsättning för en högre grad av utveckling" och pekar på ett antal berömda och begåvade kvin-

nor som varit homo- eller bisexuella (s. 66, min översättning). Heterosexuella kvinnor däremot styrs av sina genitalier, de är antingen mödrar eller prostituerade. De måste dock i slutändan upphöra kräva ”coitus” av män så att den manliga anden kan frigöras från materian. Detta innebär också att kvinnor måste upphöra att existera eftersom de bara existerar i sexualiteten (s. 343). Att mänskligheten därigenom dör ut är en ur förnuftets synvinkel ointressant aspekt, påpekar han (s. 346).

Weininger hävdar dessutom att enligt, den av honom formulerade, lagen om sexuell attraktion attraheras homosexuella bara av andra homosexuella, inte av ”normala”, och att denna attraktion alltid är ömsesidig (s. 50). Således skulle Charlies begär efter Sara vara en indikation på att även Sara är homosexuell, och attraherad av henne; en tanke som borde ha varit tilltalande för den förälskade Charlie. Weininger skiljer sig således från andra författare som skrev om kvinnlig homosexualitet i att han inte beskriver den som en avvikelse från normativ, ”god” heterosexuell kvinnlig sexualitet, tvärtom. Enligt honom borde det rimligen vara att föredra att kvinnor hade sexuellt umgänge med varandra, eftersom ingen man då behövde ägna sig åt moraliskt förkastligt ”coitus” med dem. Weininger delade således tidens gängse åsikt att lesbiska överträder könsgränserna, men till skillnad från andra författare menade han att denna ”manlighet” var deras bästa egenskap. Lesbiska är inte misslyckade kvinnor, de är tvärtom snäppet bättre än kvinnor, de är ”nästan-män”.

Det är alltså inte klart vad som ger Charlie huvudvärk. Teoretiskt sett hade läsningen kunnat ge henne känsla av överlägsenhet gentemot Sara och andra ”kvinnliga kvinnor” eller hopp om att Sara besvarar hennes känslor. Texten försäkrar emellertid att hon efter läsningen vill spränga sig och sitt ”livsöde ut ur den förhatliga samhällsbildning, där hon ändå ingen berättigad plats hade” (s. 64). Men att hon saknar berättigad plats är inte kontentan av Weiningers bok. Aktualiserar själva omnämmandet av homosexualitet en redan existerande kunskap hos henne om samhälleliga normer? Vad ”lär” hon sig i läsningen? Som nämnts ovan angav hon otrevliga upplevelser i barndomen som orsak till sin motvilja mot heterosexualitet, en förklaring som Weininger direkt skulle avvisa. Stephens kunskapskällor är tydligt redovisade, vi vet vad hon vet; Charlies pekar ut mot diffusa, okända utomtextuella element, vi vet inte vad hon vet.

Charlie ger ingen beskrivning av innehållet i Weiningers bok och en fråga är givetvis om Weiningers namn i sig kunde fungera som kod för en viss sexualitetsteori i det tidiga svenska trettioalet. Mig veterligt fanns ingen av hans skrifter översatta till svenska, och även om *Geschlecht und Character* tillhörde rikskansler Hitlers älsklingsböcker (Dijkstra 1986 s. 275) är det inte säkert att den fortfarande var allmänt läst i Norden. Kanske bidrog hänvisningen tills hans namn snarare till textens ovilja att dogmatiskt förklara och låsa Charlie till en igen-

kännbar kategori.

I *Ensamhetens brunn* är kunskapens konsekvens att Stephen blir medveten om att hon har en uppgift i livet, en konstnärlig mission i upplysningens tjänst (s. 294 f). För Charlie bidrar kunskapen snarast till hennes personliga mognad. Hon kommer till klarhet över sina känslor, över sin förmåga att älska, ”jag [vet] i alla fall nu, att jag älskar dig, Sara” konstaterar hon (Suber 2005, s. 67). Kunskapen bidrar även till hennes frigörelse från fadern, gör henne mer oemottaglig för hans kontrollförsök. Fadern märker ”att hon inte var sig riktigt lik och att han hade mindre utsikt än förr att göra sin faderliga auktoritet gällande” (s. 69).

Det likakönade begärets konsekvenser

Stephens ”anormalitet” får långtgående konsekvenser för henne, den stänger henne ute från hennes klass, den medför att hon tvingas lämna det älskade, närmaste besjälade familjegodset Morton, den driver henne i det hon upplever som ”landsförvisning” (s. 589) och hänvisar henne till att umgås med andra homosexuella; uttrycket ”lika barn leka bäst” (*like to like*) ekar som ett förtappelsens mantra i texten. Som ung lyckades hon aldrig leva upp till sällskapslivets krav och som äldre väcker hon undran och ovilja i s.k. respektabla kretsar. Charlie däremot har inga problem att passa in i sin klass umgängesliv. Och vad viktigare är, medan hon befinner sig i sitt hemland är hon omgiven av ”landsförvisade”. Där finns en mängd exilryssar, däribland Charlies god vän Elisaweta Mercheff, där finns en engelsman som levt utomlands så länge att han nästa glömt engelskan, en österrikare som av ”ödet vinddrivits upp till detta nordliga land” (s. 12), människor som drivits i landsflykt av krig och revolution. Det är bokstavligen en existens på randen, en kosmopolitisk, rotlös miljö där språken virvlar i luften; romanen börjar med en budgivning i bridge på fyra olika språk och alla tycks tala andra språk än sitt eget. I denna värld av förlorade hemländer och modersmål är Charlie en av de mer rotfasta gestalterna. Om hennes sexualitet ger henne ett utanförskap är hon jämväl omgiven av andra utanförstående personer.

Stephen har till följd av sin ”anormalitet” ett djupt behov av ”en normal, förstående mans vänskap, en mans vars väsen var närbesläktat med hennes” (s. 586) och *Ensamhetens brunn* betonar heterosocialitet. Förutom hennes lärarinnor och kvinnorna hon älskar, är de mest betydelsefulla personerna i Stephens liv män och, i en utvidgad antropomorfisk heterosocialitet, djurhannar. Av det svanpar som häckar på familjegodset är det exempelvis bara hannen som får ett namn och bara honom hon talar till. I *Charlie* däremot understryks kvinnlig homosocialitet. De viktigaste vänskapsbanden har Charlie till ”normala” kvinnor och flickor, i synnerhet till Elisaweta och Saras dotter Nunna (och hennes

bulldogsvalp Bobo, som har en framträdande roll i handlingen, är en tik). Om vänskap är kontakt med någon vars väsen är närbesläktat med ens eget, tyder Charlies vänskapsband på att hennes ”väsen” är annorlunda än Stephens, trots att de båda är kvinnor som begär kvinnor.

Avvikande individer står utanför heterosexualiteten och som nämnts idealiserar *Ensamhetens brunn* denna, inte minst för den sociala respektabilitet den förlänar. I *Charlie* finns, som Müller visar (Müller 2002), en annan bild. Sara är änka men kan inte känna någon saknad efter mannen, Elisaweta är gift, men med en obehaglig man, en man som där han ”gick fram, där kallnade luften och där slocknade de glada färgerna” (s. 23). Hon är honom otrogen med en man som knappast heller gör henne lycklig. ”När han nu går, [...], så kommer det inte att kännas mera kallt och tomt än nu, när han håller om mig” reflekterar hon (s. 44). Det saknas således heterosexuella modeller för Charlie att avundas. Man skulle rent av kunna hävda att Charlie fungerar som en, med modernt språkbruk, queer störning. Vid flera tillfällen avbryter hon heterosexuell kurtis, hon ”hade ett sätt att ställa sig i vägen” (s. 11), hon avleder kvinnors uppmärksamhet, älskaren irriteras över att Elisaweta ”sökte efter Charlie, då han fanns där i hennes närhet” (s. 58). Heterosexualiteten avnaturaliseras också genom att Saras avvisande av Charlies närmanden inte beror på någon förment naturlig avsky för homosexualitet, utan en ambivalent förvirring inför en situation hon saknar erfarenhet av. Hon vet hur hon skall vara moderlig mot en annan kvinna, men hur skall hon bemöta en kvinna som hon drömde var ”en man som älskade henne” (s. 56)? ”Kontakten med Charlie [...] ställde henne inför obekväma frågor, avspeglade henne själv som en kvinna i en skrämmande, otrolig situation, påtvingade henne ett nytt ansvar i en ny känslvärld.” (S. 84). Vilka de obekväma frågorna är, vad det är som skrämmer och vilka känslor som finns i denna nya känslvärld lämnas osagt. Är det Charlies begär, eller rent av sitt eget, hon fruktar? ”Är du rädd, Sara?” frågar Charlie henne när hon skall resa (s. 90) men Sara svarar inte. Är det för att hon inte entydigt kan säga ”Nej”?

Fadersgestalten, mansbilden och maskuliniteten

På få punkter divergerar de två romanerna så tydligt som i porträtten av Stephens respektive Charlies far. Sir Philip (han benämns alltid med sin adliga titel) antar den perfekta engelske godsherrens skepnad. Han är hedern personifierad, en god husbonde, älskad av tjänstefolket, beundrad av grannarna, en i allt blomstrande gren på ett illustert släktträd. Mot denna hjältegestalt står Charlies far, den prudentlige Ludvig Ramm. Också Ludvig besitter det hans far besatt före honom, dock inte ett herresäte utan ett trist kontor. Jordägande aristokrati har bleknat till merkantil borgerlighet. Ludvig ges knappt några goda egenskaper;

han är en blek skugga av sin egen far, han är gnatig, missnöjd och så gniden att han tar av Charlies cigaretter hellre än köper egna. Sir Philip insåg dotterns natur innan hon själv gjorde det, Ludvig däremot saknar all empati och texten understryker hans brist på förståelse. När Charlie just efter insiktspunkten i sin smärta får en impuls att söka skydd hos fadern möter han henne med orden: ”Det var bra du kom, så du kan hjälpa mig med kragknappen.” Och som ett barn står han stilla och väntar på att bli hjälpt. (S. 64) När hon får ett yrselanfall i sorg över att Sara rest, tror han att hon bara konstrar för att han ber henne om en liten tjänst (s. 93). Charlie känner att det enda han kan duga till är att vara ett, omedvetet, socialt skydd (s. 92).

Hans förmåga till det är dock tvivelaktig, Sir Philip söker verkligen skydda dottern för omvärlden, Ludvig vill använda Charlie som ett erotiserat, socialt smörjmedel i kontakten med affärsbekanta; han till och med svarar ja åt henne när hon blir uppjuden av en av dem (s. 37 f). Sir Philip var när han levde den viktigaste personen i sin dotters liv, han var i viss mening hennes goda sida. Charlie däremot tycker illa om sin far, hon kallar honom inte ens ”pappa”, utan bara det mer androgyna smek- eller öknamnet ”Louis”. Att tillbringa sommaren med honom upplever Charlie som ”djävulusiskt” (s. 17). Han irriterar henne jämt, äcklar henne ofta. När Sir Philip skickligt hanterar gods, guld och faderlig auktoritet utgör Ludvig en bedrövlig patriark. Charlie vill ha frihet och hon protesterar mot inskränkningar i den. ”Han kände hennes motstånd och stramade åt tyglarna, inte med ett kraftigt, avgörande tag utan med ideliga, små kitsliga ryck och snärtar.” (S. 48) Han har också ett märkligt gränslöst förhållande till dottern. När han kommer till badorten ordnar han, mot Charlies protester, så att de får en dubblett, sedan lämnar han alltid dörren mellan deras rum öppen. Han kastar i mycket om förälder/barn-relationen och gör sig beroende av henne, pressar sig på henne (s. 47).

Inte bara fadern utan fadersnamnet – tecknet för ätten, för den patriarkala ordningen – äger stor tyngd i *Ensamhetens brunn*. Det står redan i romanens första mening och det knyter Stephen till förfäderna och deras hederskodex. I *Charlie* däremot dröjer presentationen. Förnamnet Charlie står redan på första sidan, men inte förrän i femte kapitlet anges hennes efternamn – indirekt – genom faderns fullständiga namn. Hela namnet, Charlie Ramm, förekommer aldrig i texten. Familjebanden som styr Stephen lyckas aldrig riktigt knyta sig runt Charlie.

Mansbilden i *Ensamhetens brunn* är inte helt enhetlig och det finns utrymme för viss ironi över ”manlig arrogans” och ”övermodigt, manligt skryt” (s. 65 resp. 218), men på det hela taget håller texten upp ”normala” män som det starka och pålitliga könet. I *Charlie* finns få positiva, än mindre beundrande, mansporträtt. I båda romaner finns en heterosexuell man som framstår som ett

koncentrat av framgångsrik och harmonisk kombinerad iscensättning av maskulinitet, heterosexuellt begär och manligt kön, Martin Hallam i *Ensamhetens brunn* och Ole Viken i *Charlie*. Men deras inflytande på skeendet är helt olika. Martins närvaro ger beskydd, legitimitet och han kan erbjuda Mary det liv hon egentligen vill leva. Ole Viken, vars ”lugna manlighet [...] var så äkta” och som Charlie vill likna (s. 84 f), seglar som namnet antyder in i handlingen från havet bara för att sedan okommenterat försvinna igen utan att ha påverkat någon eller något. Stephen upplever Martin som en bror, Charlie har en riktig bror, Bruno. Martin är som den man Stephen borde fått bli, Bruno däremot beskrivs som en sämre, charmlös kopia av Charlie; han ”var slående lik systemen men i större, grövre format” och han saknade ”den rika nyanseringen i ansiktsuttrycket, den uppflammande värmen i ögonen, skälmskheten i munvinklarnas djupa gropar” hos henne (s. 72). Han känner sig överlägsen sin syster och utgår från att Sara uppskattar hans uppvaktning, men det är Charlie som stör Saras tankar, stör hennes invanda genusperformance. ”När hon skildes från Bruno, var han inte mycket i hennes tankar, men tanken på Charlie var alltför bräddad med oro och ömhet för att låta avvisa sig.” (s. 84). Stephen skickar Mary i ”brodern” Martins armar men Charlie varnar upprörd Sara för Bruno. Och när Martin till slut får Mary, står Bruno lika ensam som Charlie. Ingen av syskonen har ”vunnit” Sara, men Charlie har berört henne.

I *Ensamhetens brunn* är som nämnts sexuell inversion förenat med genusinversion, med kvinnlig maskulinitet och manliga femininitet och begär förblir i en mening heterosexuellt i att femininitet dras till maskulinitet och tvärtom, oavsett parternas kön. Även Charlie har drag av maskulinitet, men den är anorlunda utformad än Stephens. Vad gäller exempelvis klädstil sägs Charlie har en starkt personlig smak ”som avvisade allt särpräglat kvinnligt och drogs mot det betonat manliga” (s. 71). ”Smak” är något annat än Stephens oförmåga att så mycket som rätt sätta på sig de ”mjuka, mycket dyrbara klänningar” hennes mor skaffar åt henne (Hall s. 105). Charlies maskulina apparition framstår närmast som ett val; hon känner att hon vill göra ett manligt intryck på Sara (Suber s. 71) och väljer klädsel därefter. Även deras respektive roller i relationer varierar. Stephen beteende är maskulint (i textens konstruktion av begreppet), hon är en uppvaktande kavaljer till den gifta Angela och överöser henne med dyrbara presenter. I förhållandet till Mary kombinerar hon en förälder- och en makeroll. Fastän Mary bara är 10 år yngre än Stephen kallas hon för ”flicka” och ”barn”. Föräldralös och utan egna pengar är hon helt beroende av Stephen. Sara däremot har säkerligen något av den kunskap ”om livet eller män och kvinnor” (s. 405) som Mary saknar. Hon är äldre än Charlie, och klassmässigt och ekonomiskt är de förmodligen jämlika. Charlie förhållningssätt till henne är sammansatt, å ena sida vill hon att Sara skall behöva

henne och hennes styrka, hon tänker på Sara som ”[m]y baby, my little kid” (s. 53). Hennes passion river av Sara hennes moderlighet ”som en skör vävnad” och förpassar henne ”till att spela kvinnans vanliga, passiva roll” (s. 51 f). Å andra sidan kan också Charlie positionera sig som ett barn gentemot Sara, som i sin infantiliserade bön om en kyss: ”Och så kysser du mig till god natt, och sedan går jag snällt, det lovar jag dig. Just only a baby-kiss, a baby’s baby-kiss!” (S. 67). Vem är nu ”baby”? Vem har nu en ”passiv roll”?

I *Ensamhetens brunn* tycks manlig femininitet enbart förekomma hos ”anormala” män. Charlie däremot frikopplar manlig femininitet från sexualitet genom att beskriva Charlies far som effeminerad (s. 36), hans röst går upp i falsett, han vrider händerna nervöst, går med ”nätta, korta steg” (s. 93), han har med andra ord en rad av de manér som *Ensamhetens brunn* förlämnar de ”anormala männen” utan att texten antyder något om att hans begär är annat än heterosexuellt. I en scen där fadern tar Saras uppmärksamhet från henne, känner Charlie ”stigande harm [som] stegrades till en ångest, som icke stod att uthärda”, vilket antyder att Charlie förnimmer fadern som en rival som också begär Sara (s. 48 f).

Den stabila, polariserade könsordningen i *Ensamhetens brunn* där biologiskt kön, genus och begär följer av varandra i givna konfigurationer, och med heterosexuella, maskulina män och patriarkal faderlighet som idealiserade företeelser kontrasteras i *Charlie* av den effeminerade, barnslige fadern, brodern som är en sämre kopia av systemen och Charlies egen skiftande gestalt. Vem som är normativ och vem som är avvikande är inte längre lika uppenbart.

Romanernas slutscener

På få ställen ligger de två texterna så nära varandra och skiljer sig samtidigt så mycket åt som i slutscenen. I *Ensamhetens brunn* har Stephen just skickat bort Mary och ser henne försvinna med Martin. Hon befinner sig i sitt sovrum och plötsligt ”tycktes henne rummet fullt av människor som trängdes med varandra” (Hall s. 615), en spökarmé av lidande ”anormala”, de tränger sig på henne, de vill ”få henne till språkrör för sin förtvivlan, sina kval, sitt hopplösa elände” och henne ”ofruktsamma sköte blev befruktat” av uppgiften att kräva frälsning åt dem. Boken slutar:

Och nu var det bara en enda röst som ropade och krävde – hennes egen röst i vilken alla dessa miljoner röster hade smält samman. En röst som dånade som åska och brusade som väldiga vattenmassor, en röst som kom hennes trumhinnor att dallra, som kom hennes hjärna att dallra, som skakade henne i hennes innersta och kom henne att vackla och falla på knä under denna förfärande börda av ljud som nästan kvävde henne genom sin våldsamma vilja att komma till uttryck i ord.

– Gud! flämtade hon. Vi tror! Vi har sagt Dig att vi tror... Vi har inte förnekat Dig. Kom då till vår hjälp, o Gud, och försvara oss. Erkänn oss inför hela världen. Giv också oss rätt att leva! (s. 616 f).

Något av denna desperata tomhet och övergivenhet präglar näst sista kapitlet i *Charlie*. Charlie ser med ångest framför sig ”dagar, månader, år” av ensamhet och förljugenhet (Suber s. 92 f). Men i sista kapitlet har tiden gått, det är höst och Charlie är tillbaka till staden. En kväll kommer Elisaweta på besök. Hon börjar tala om sin barndom i Ryssland och en ung flicka, Ninja, hon kände där och som liknade Charlie. Elisaweta berättar: ”Låg jag ensam och grät av hemlängtan om kvällarna, så blev jag lugn, när hon kom in. Och sedan hittade hon på att lägga sig bredvid mig i min säng, och hon smekte mig. Hennes händer liknade dina och hennes röst också.” (s. 97) Elisawetas sensuellt laddade berättelse berör Charlie och får henne att tänka på Sara. När Elisaweta gått går Charlie till sängs och ligger och bläddrar i sitt album med kort på Sara. Boken slutar:

Hon lade [albumet] under huvudkudden, släkte sin lampa och föll i en djup, sund sömn. Lakansspetsen höjde och sänkte sig med hennes jämna, långa andetag. Hon hämtade nya krafter i ungdomens helljärtade, obrutna vila, som fullbordat det som växer.

Hennes kropp var nu mogen att börja leva det liv, för vilket vår Herre behagat skapa henne. (s. 98).

Likheterna är uppenbara. Både Stephen och Charlie befinner sin i sovrummets intimitet, de tycks båda genomgå en närmast kroppslig metamorfos eller fullbordan, Stephen blir ”befruktad” och Charlie når mognad. Kring dem bägge finns en krets av osynlig närvaro; spökarmén som tränger sig på Stephen, kring Charlie den okända Ninja, vars smekningar Elisaweta håller i ljust minne, och (minnes)bilderna av Sara.

Skillnaderna är lika uppenbara. Stephens vilda, högstämnda utbrott mot Charlies lugna sömn, återknytandet till deras främsta egenskaper, Stephens ”anormalitet”, Charlies ungdom. Stephens fullbordan tycks vara profeten eller martyrens ensliga tillvaro, medan Charlies mer modesta variant är förmågan att, som den hon är, hantera tillvaron. I Stephens öron ljuder de osynliga olyckligas anklagelser och böner, i Charlies minne hörs Saras välgångsönskan: ”Försök att leva ditt liv så vackert du kan” (s. 97). Också Guds roll är olika. I *Ensamhetens brunn* är han den som kan ge de ”anormala” den hjälp de är i så desperat behov av. I *Charlie* åkallas inga hjälpare, det är hennes egen kropp som mognar, en process som ger henne kraft att leva såsom Gud bestämt. Stephen söker rätt att leva, Charlie är nu oförhindrad att börja leva.

Stephens lösning är uppgående i ett ”vi”, hon sammansmälter med ”alla dessa miljoner”, och i sin mission utplånas hennes individuella röst. Charlies lösning är inte explicit beskriven. Efter insiktspunkten upplevde hon det som ”världen blivit ny, det var som hade hon hamnat på ett annat klot, med vars innevånare hon ännu inte funnit sig till rätta” (Suber s. 70). På något sätt har hon nu orienterat i denna nya värld, och funnit sig till rätta. Hur? Som oftast i dessa två romaner, har *Ensamhetens brunn* noggrant förklarat huvudpersonens situation medan *Charlie* lämnar luckor i texten, vita fläckar av obesvarade frågor, vilket ger utrymme för andra, ännu okända, inte formulerade svar.

Och när Charlie faller i sin djupa sömn, är det manne en blinkning till en annan roman, också utgiven 1928, Virginia Woolfs roman *Orlando*, som förvirrar alla vedertagna begrepp om könet, kroppen och kvinnligt samkönat begär, och i vilken sömn är metamorfosens medel?

Slutord

Charlie kan således genom sina likheter och skillnader mot *Ensamhetens brunn* läsas som en replik som på olika sätt modifierar dennas postulat om en statisk, medfödd sexualitet, om obligatoriskt könsöverskridande och psykiska särdrag. I *Ensamhetens brunn* predestinerar ”anormaliteten” individen, så att anormalitet blir öde. Den formar kroppen, psyket och jagupplevelsen. I *Charlie* diskuteras aldrig det samkönade begäret som sådant, det kläds i gestalt av personen Charlie och hennes negativa normavvikelser presenteras bara som subjektiva, mot-sagda, intryck. Hennes ”vanlighet” står också i tydlig kontrast mot Stephens plågade genialitet. Stephens avvikelse ger henne ett socialt handikapp och får långtgående konsekvenser i form av utstötthet och landsförvisning. Charlie upplever under en tid att hon inte har någon plats i samhället, men vare sig familj, vänkrets eller klass avvisar henne, och uppfattad som en av de Nya kvinnorna är hon en del i moderniteten.

Den goda heterosexualiteten i *Ensamhetens brunn* har i *Charlie* naggats till en änka som inte sörjer, en make utan värme och en älskare utan närvaro. Och Charlie som ett störmingsmoment. Faderligheten, manligheten och maskuliniteten förlorar sin potens i *Charlie* och kan inte uppbära den könsordning som förvisade Stephen till ”ingen-mans-landet”. Den enhetliga konfigurationen av kön, genus och begär i *Ensamhetens brunn* spricker i Ludvig Ramms gestalt där genusöverskridande inte åtföljs av samkönat begär och i Charlies varierande genusperformance.

I de två romanernas slutscener tydliggörs den kanske mest grundläggande skillnaden mellan dem. *Ensamhetens brunn* beskriver en kollektiv problematik, *Charlie* ett personligt livsöde. Stephen är ett exempel på en redan känd typ, hon illustrerar en etablerad kunskap, en terminologi, en kategorisering. Charlie är

”...”, hon illustrerar inte några teorier, kunskapen om henne är outtalad, hon glider undan kategorier. Hennes begär är inte hennes öde, hon är inte sammanfattad och homogeniserad av det. Vad är hon då? Hon frågar Sara ”tycker du... är jag... har jag... o, Sara säg mig, hur är det här, vad det är det här...” (Suber 2005 s. 66), men texten ger inget svar och i den tystnaden öppnas för ännu ”odöpta”, alternativa sätt att känna likakönet begär. *Ensamhetens brunn* kan sägas sluta vid dess egen tillblivelse, i så mening att den kan betraktas som boken det är Stephens mission att skriva. Men vad händer Charlie, vad för liv har Gud ”behagat skapa” åt henne? Det svaret får läsaren ge, men en sak är klar och det är att svaret inte måste formuleras enligt inversionsdiskursens benhårda lagar.

Modifikationerna i *Charlie* av inversionsdoktrinen kan kanske också sättas i samband med andra samtida svenska skildringar, Karin Boyes *Kris* (1934) och Agnes von Krusenstjernas *Av samma blod* (1935). I *Kris* leder inte huvudpersonens förälskelse i en annan ung kvinna till själsskval och grubbel utan utgör det befriande slutet på förlamande ångest, och i *Av samma blod* skildras ett ljusomstrålat erotiskt möte mellan två ”äkta” kvinnor; ”äkta” i den meningen att båda är gravida vid tillfället.

Karin Lindeqvist är jur.kand. och fil.mag. i litteraturvetenskap och historia. Hon arbetar som översättare och har översatt bl.a. Patricia Highsmith och Judith Butler till svenska.

Summary

The Swedish novel *Charlie* (1932) (English translation, *Two women*) by Margareta Suber is read as a comment on the construction of ”the invert” and inversion in Radclyffe Hall’s *The well of loneliness* (1928). In many important ways *Charlie* modifies or contradicts the description of the character, the destiny, and the sex and gender identities of the ”inverts” as given in *The well of loneliness*.

Litteratur

- Dijkstra, Bram (1986): *Idols of perversity: fantasies of feminine evil in fib-de-siecle culture*, New York & Oxford 1986.
- Fjelkestam, Kristina (2002): *Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer*, Stehag 2002.
- Hall, Radclyffe (2004): *Ensamhetens brunn*, Stockholm 2004.
- Krafft-Ebing, Richard von (1997): *Psychopathia Sexualis: the case histories*, London 1997.
- Lundstedt, Vilhelm (1933): Motion i Andra kammaren nr. 1, 1933.
- Lützen, Karin (1985): ”Den normala onormala kvinnan”, *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 4, 1985.
- Müller, Corinna (2002): ”Charlie. Sjukt, naturligt eller modernt – tre sätt att se kvinnlig homosexualitet: En läsning av Margareta Subers roman *Charlie*”, C-uppsats, Södertörn 2002.